

1931 сүл алтынны
15 күнүттэн тахсар

№ 85 (4352) ♦ 1973 сэт. От айм 17 күнэ ♦ Сыннаг
ОПТУОРИНЬУИ 2 харчы

СОВЕТТАР ДЬОҢУННААХ СОРУКТАРА

Сельсоветтар 330 депутаттарын 69,7 бырыһыана рабочайдар уонна колхозтаахтар, 45,8 бырыһыана дьахталлар, 67,9 бырыһыана партията суохтар, 34,7 бырыһыана 30-гар диэри саастаахтар, 26,9 бырыһыана комсомол чилиэннэрэ, 12,1 бырыһыана урдүк, 49 бырыһыана орто үөрэхтээхтөр билибурданнылар. Оройуон Советын 50 депутаттарын хаачыстыбаннай көрдөрүүлэрэ эмнэ итинниктэр. Сельсоветтар депутаттарын 58 бырыһыаннара аан-маңгай талыллыбыт эдэр депутаттар буолуулар. Ити көрдөрөр норуот былааһын алын салайар органыгар—олуктоох Советтарга депутаттарынан үгүс эдэр дьүүрдүлүүчүлөрү быыбардааһыттарын, партиялаах уонна партията суохтар ариалара сөпкө дьүүрээспитин, депутаттар үгүс өтүүлэрин рабочайдар уонна колхозтаахтар ылаалларын. Итинэн сибээстээн, саага талыллыбыт исполкомнар, кинилэр председателлэрэ уонна

Тохусе пятилетка үхүс, быһаан-
маллах быдын сым аһарнаах
быһааннарын голорон иһин тү-
мүктөннэ, социалистическай ку-
талаһым кыайымаллахтара би-
линнилэр. Оройуон үрдүнөн го-
сударствонь кытта ахсааннар бу-
һаана суохтук түүлүлэр. Ол
турдук эти государстводо атым-
кыларын быһаана, эбим сорууда
киллэрин туран, 141,3 быры-

Биймдгы снл бастакм агары-
гар аласмт снл итн кымгэр
тэнгэстэххэ 4878 центнер үүт
ордук мазил, биир фуражнай
ынахтан үүт ыаһын 38 кило-
грамм үүдэтэ, государстводи
үүтү атымдааһын былаанык,
эбнн соруадын кыллэрен турак,
3597 центнерикан, эти атымдаа-
һыны—1507 центнеринэн, түү-
лэри атымдааһыны—13525
солкуобайынан апарылмыш. Ха-
һайыстыбалар отдележыларын,
биргээдэлэрин куоталаһыларын
сыстык төвүс ийин уонна снл
агардаах түмүктөрүнөн кыайы-
лаахтарынан эмнэ Эрилик Эра-
тиин татынан колхоз биргээдэ-
лэрэ—Чакыэ (старшай биргээ-
дьыгр Н.Н. Дьячковская, сельсо-
вет исполкомун председателэ Р.Н.
Борисов), Хайахсмыт (ст. бирг-
(Бүтүүтүн 2 стр. көр).

РСДРП II съезийн үеийн явжиг дийдүүлэхийг исторический суолтатын тулгуур данилзаты ССНП КК Политбюротун чилинз, ССНП КК секретара таб. М. А. Суслев онордо.

СНИМОККА: Минский дворик
гракторная лавка болэм борс-
дунисубатон плошадкатызар.
II ЗМИТРОВИЧ фоток.
СССР фотокрониката.

ОХСУУЛАХТЫК ОТТУОБУН!

БӨТҮГҮТТЭ ҮРЭХЭР

Кышпанын курдук оту мустарым дээрээ ула диятэрин. Мустараччылар П. К. Крюков, Д. Д. Перыков салаа да от каалбатын туругар кынаналлар. Оттон волокушанын Н. Ф. Лоскин, П. И. Хомянов ити ыраах-ыраах сытар субуулары астарал-

Ол да буенчәлар санналарын тү-
һәрбиттәр, алтз тыһымычә: цен-
тиһер оту бәдәмһиттәр Һылаһна-
рыһтан салыһыттар. Күнү-дыһы
һылаһы һыһанһы Һылаһыттар.

Бахсы ходуһаларыгар

Карл Маркс затынган колхоз
Толгоонуугу биргээдэтигэр үс
авно окко киирбэтэ идэйдээ
буолла. Олорго техника уонна ке-
дэ-илин кууһа биһигэ халбоһон
туһаниллар. Заводостарылаа
ССКП чилиэнэ В. И. Барашков,
оттоһунуга дьону салалыыта

Протодьяконов, А. К. Лентин
звеналара оттуулдар. Учуутал
Д. А. Абрамов илии звенотун
салайар. Бу звено Лампаарыкы
илии оттуун охууну садалабы-
та эмне подниме буялда.

Учуутал П. Д. Ефимов 30 оро-
ну ылыа салдыан дыбыкты хомуй

Онон Ефимовтаах оттоохун гразигын отделение үрдүнэн кини 130 303 толордулар.

БАСТАКЫ МААССАБАЙ ТАХСЫ

Нәйилдәстәргә 858-дин-гүнә тарыста. Окуу 26 гектарга, му-
ншуу 22 гектарга нитылдына. Барыта 18,7 тонна от калыптытән
4 тоннага кәйһиләнгә. Быһылдыбыт хомус 4 тонна, хомулаубут
лабыкта 32 тонна, отто бәйһылдыбыт балдах 45,3 тонна буолат.

Орйоннабы оперативнай штаб.

ВРИНСКАЯ ХОБАЛАС. Төрийскай Федерацияда биир бастыт Ула Кыһыл Знамита срдениах Комиссийдаахь соххоз-техникум тым хаһайыстыытыгар 1960-тан тахса специалисттары бөлөмкөөтө. Манаа ооһотхонь буолааччыларга элбэх туһалаах сүбэлэри соххоз-бастыт пүннэһэ-ыта Социалистическай Ула Геройа Надежда Сергеевна Леонова биэрэр.

СНИМКИ: И. Леонова (хакис) практиканнары кытта; агрономическай отделение киһиһэ курсун үөрөтөөччүлөрө занитиоца. И. Р. БИНОВИЧ фотота. ССТА фототрониката.

Сага дьизэ наада

Чурапчы 1 №-дээх детсадыгар элбэх эрэ нитиллэр. Манаа И. Е. Васильева, Н. Н. Попова питээччилэринэн, З. Н. Максимова музыкантанан, С. И. Дьячкова, Е. Е. Макарова няналарынан, Т. Д. Захарова, А. Т. Аришкова ис үтөһитэринэн үтүө суобастаахтык хаһыс да сылларын үлэһини сылдьаллар. Оттон пиар З. Е. Прокопьева бүтүн сэлэһиннэ киһи туттар киһитэ. Ол да манаа быһалты быһбарга сельсовет депутаттынан быһбардаммыта.

Машык, төрөһүттөр уонна нитиллээччилэр улахан ытыкта-быһларын ылбыт дьон өссө үчүгөйдик үлэһиэхтэрин дьиз-уот кыраадаа атахтыыр. Үлэһиэр дьизэлэрэ түөх да омуна сүөх

Врач сүбэтэ

Линистик — сыстыганнаах ыары

Линистик ыарыы киһини-сүөһүнү сүтүһүүтэ санитарнай-гигиеническэй быраабылалары, көрдөбүлэри тутуспаттан, куруу-байдык кэһиниттэн үөскүүр.

Сүөһү линистигэ—60 метригэ тийбэ уһунаах лентэлиин быһыллаах бедог паразит. Киһи сипитт көрүгэ киһи оһорһугар эрэ баар буолар. Паразит элбэх сүһүөхтөрдөөх. Ол сүһүөхтэрин ахсааннара икки тыһымчаа тийбээлэр. Бу линистик киһиэхэ хас да сыл сыдьар. Төбөтүгэр түөрт эминнэхтөөх. Төлөрү сымалаттардаах бүтөһүн сүһүөхтөрө көмүттөл-көмүгэр быстан оһорһотон тахсаллар. Суукка устатыгар биэртөн уон сөгтөдэ дьизэ сүһүөх араасар. Биирдик сүһүөх 145—175 тыһымча көрүгэ сымалаттаах. Линистиктэх киһи-сүөһү түбөспүччэ аһарас сөгтө таһсан киһэр буолууна, ол сир линистик сымыстынан сүтүлэр. Итинтэн сүөһүлөргө сыстар уонна киһилэр ыарыһын тараталлар. Сүөһүттөн экин сиккэйдик эбэтэр сөгтө бууарбакка сөгтөххэ сыстыан сөп.

Эхинококк—бу ыарыһы лентэлиин көрүгүтэ быһкайынан чэрбөлөр көбүтөллэр. Киһи ыт, бөрө, саһыл, кыра оһорһотулар үөскүүр. Киһи бу ыарыһа ылдыбыт ыттар, сөнөх кыыллар койууларыттан иртийбит тас айгыттан сүтүлэр. Паразит сымыттары киһи иллиттэр, онтон айаар түбөһөн сүтүлэлэр.

списаниоца тахсыбыт, сууллаары тымыт дьиз. Арай уһайбата киһи уонна бэйэтигэр сөп өбөрүдөнниеллэх буолан, сайынны оттугэр эрэ арыый—табыгастаах. Оттон бийиги курдук, үлөһит өттүн уһун кыһына дьизэ хаайтаран мытар дьонго, кырдык да, үлэһиэрэ үтүө ыра-хаттары көрсөллөр.

Чурапчы сельсовета уонна райсовет нуруот үөрөһиринитигэр от-дела бу детсады сага киһи-куон дьонно элэччыллаларыгар баба-рабыт. Отчоһо биһиги көрдө-бүлгэ иһиниэттэр курдук үлэһин бары өттүнэн тунсарарга кыах төлөрү баар.

Е. НАЖЕНКИНА.

Биир камералаах эхинококк—лентэлиин көрүгүтэ линистик. Ордук ыт, бөрө оһорһотулар үөскүүр. Сымыттары хабах буолан биэрэгэ, дөһ көрүгэ тыһара үөс-сүлэр. Ити хабахтар бөрт бы-таанык хас да сыл устата сөг-рор эрэ төбөтүн сага буола улаатан ситаллар-хотоллор. Бу линистик киһи оһорһот ураты ула-хан кутталлаах. Киһини өрдүк сүөһү уонна ыт тараталлар.

Элбэх камералаах эхинококк альвеококк дьон ааттанар. Биир камералаахха улаханньы маа-рыһыгар. Ордук кыра саһарга, са-һылларга баар буолар. Ону тэһи көрбөтчү киһиларга эмнэ көс-төһчү. Ол киһи тарраһыта айыллаттан сөбөһтөөх. Киһи ити кыыллар бырдыгарыгар хабах буо-лаах үөскүүр. Хас биирдик хабах элбэх төбөлөрдөөх. Киһи бу лини-стиннэ дөһ көрүгэ маалдыр. Бу самай ырахан ыарыы Ки-һиэхэ альвеококк сир аһыттан (оттонто, тэлэйтэн) сыстыан сөп.

Линистигинен маалдыбыт дьон-нор энтэти оһорһо кыһаннаах-таахтар. Отчоһо эрэ бу сысты-ганнаах ыарыһар киһини тар-таннаахха түргөнник кыайтарба-Оттон бары дьоннор күннээри са-һитарнай-гигиеническэй бырааба-лалары, көрдөбүллэри хаһаан да тууһа сатаһыннара бу ыары-лартан көмүскүүн сөп.

Л. ЧУПРОВА, санэпидстанция гельминтолога.

ТӨРӨӨБҮТ ТЫЛБЫТ ТУНУНАН

Саха тылын уонна нуруотун үөскөбүт төрдүн-уһун үөрэтин Октябрьскай социалистическай революция иһинтэн сагаламмыт уонна үтүө автордар бу бопу-руоска бэйэлэрин саналарын эи-эттэр.

Академик О. И. Бетлинг суруй-бут саха тылын научнай грамматикаһыгар саха тыла тюрк тили-тиэн төрүттээгин уонна бэйэ-тин сайдымтыгар үтүө улары-быллары барбытын итиннэ көн-сөл тилин сабыдыла улахаһын туһунан аан бастаһына бэлэ-төөбүт.

Академик В. В. Радлов саха тылын тюрк тылыгар төһүнээ-хөрөн баран ханнык эрэ биллэбүт төрүттөөх тыл бастаан монгол уонна кален тюрк тылыгар сабы-дылалартан тюрктуу көрүнтэммит дьизбит. Киһи 1748 арагалы-нат олохтору ырытан, онуоха 41,6 бырыһыана—724 төрүтэ биллэбүт тыллар, 32,5 бырыһы-на—572 тюрк тыллара, 25,9 бы-рыһыана—432 монгол тыллара буолалларын туһунан түмүккэ кэлбит.

Онон В. В. Радлов бу үлэһигэр чинчийиһинэ, саха тыла лекси-катын өттүнэн тюрк тыла бөл-бөтөрүн этэр.

Саха тыла киһи нуруотун су-рута-бичигэ сүөх кэмнээри ик-төрүтүн уонна культуранан ту-һунан биллэргэ сыналлаах мати-иалланын буолар.

Саха советскай литературатын төрүттээбит П. А. Ойуунускай тө-рөөбүт тылын туһунан манньык суруйбут: «Биһиги тылбыт, би-һиги сурукпут үрдүү-үүнэ турар культурабытыгар бэрт сөһөөх, бэрт сытны кууһтээх туттар сөп-тө, үлэһиэр сипит буолуохтаах. Биһиги хас үүнэххит-үрдөөх-хит ахсын тылбыт байан-сайаан, тдүк үктөллөргө тахсыахтаах».

Саха тыла советскай кэмнэ былааннаахтык уонна өрдүк научнай таһымга үөрөтүллэр.

Төркөлөг Н. А. Баскаков саха билигини тылыгар уһуннук маа-һын оһоруу түмүтөр монгол уонна тигус-маньчжур тылларын са-һыллаа төһө да улаханньы иһин, тюрк тылын элементтэрэ баһы-иалдарын бэлэһтээбит. Киһи оһу

тюрктар тылларын бөлөһөр саха тылын классификацияһыгар уонна тюрк тылын грамматическай ту-һула, тылын баайа сүһүһүнэн би-һиги арабыт иһиннэ бэйэ (йэ-тэртэн биһиги арабыт үһүс (йэ-тигэр олохсуйбүтүн итиннэ кэ-лин биллэрдик уларыбатарына) мыйар.

Былыргы тюрк тылын үөрө-һит профессор С. Е. Малов саха уонна чуваш тыллара олус үс-тук историческай сүөлү ааспыт-тарын, билигини тюрк тылларын ортолоругар саамый былыргы ты-лыннан буолалларын туһунан су-руйбут. Киһи Орхон уонна Вир-сей оһуһтөр, Хөтүгү Монголияда көстүбүт VI—VIII үйэлэрдээри руническэй суруктары хос бы-һаарарыгар уонна тылдьытыгар саха тылыттан төһүнээбит хөһө-буларда үтүстөр.

1933 сыллаахха саха учелайа Г. В. Ксенофонтов былыргы тюрк тылын аффонитынан сүрүлүбүт мааы төрөөбүт тылын көмөтүнэн аахпыт. Бу үлэһин «Язык и ми-шление» дьон хөмүтүрүнүккэ бөһөһтөһпит. Ону профессор С. Е. Малов Г. В. Ксенофонтов расшифровкаһын сагалы тыл-нан аарылар кыага сүөһүн ту-һунан матурийаах суруйбут.

Хаба да нуруот дьирит баай историчлаах. Ону дьулуруаахтык үөрэтин уонна атын үрдүкү сай-дымлаах уруулуу нуруоттар олох-торун, культураны айгыттыгар, тылларыгар төһүнн тутан чы-чийини элбэди этэр кыахтаах.

Профессор Е. И. Убрятова са-ха тыла VI—VIII үйэлэрдээри орхон төрттарын тылларыгар чу-гас ханнык эрэ былыргы төрдүү тылтан төрүттөөх буолуо дьиз саннаһын этэр.

Ст. Калужинскай саха тылыгар монгол тылын элементтэрэ XIV—XV үйэлэр сагалана киһириттэрин сагалалыыр.

ССРС Наукаларын Академия-тын Сибирдээри отделениеһин Саха сиринээри филиалын аау-най үлэһиттэрин, Саха госуда-рствонай университетин тылга, литературада уонна историяда факультетын преподавателлэрин аһы-сах тылын төрдүн-уһун үөрө-

тин бопуруоһугар сыманнаах ыстатыйалара республика бөһө-тигэр, үлэлэре Саха сиринээри динитэ иэдательсөөтүгэр бөһө-төөллөр.

Филологическай наука доктэра И. К. Антонов саха тылын ту-һунан билигини уонна VIII—XIV үйэлэрдээри монголлуу тыллары ырытан баһан манньык түмүккэ кэлбит: «Саха тылыгар монгол-луу тыллар XIII—XIV үйэлэр иһ-иһириттэр киһирбит буолуохтаах-тар дьиз; монгол тыла саха ты-лыгар сабыдылаабыта каһин саһалар хоту өлүүнэ өрүс баһы-тар өлөрдөхторуна луу, эбэтэр орто сүүрүтэр көһөн кэлбиттэрин кэһинэ дуу, буолбутун монголлар-тан киһирбит тыллар суолталарын уратылары да көрдөрүүхтэрин да сөп...»

Саха тылын төрдүн-уһун өт-түнэн тюрк тылыттан төрүттөөдө билигини үтүө чинчийээччилэр үлэлэриттэр дьиннээхтик биһэргэ-тиллэр.

Төрөөбүт тыл төрдүн-уһун үө-рэтин атын нуруоттар культура-ларын ситиһиннэрин үөрөтөргө уонна иһириннэргэ ытыах биэрэр күүс буолар. Төрөөбүт тылга ха-йа даһаны нуруот сүүһүнэн сай-лар түһары сайдыбыт «йө-санаата, ырыата-хөһөөнө түмүлэр. Хан-нык даһаны нуруот дүһөһэй культуранан киһи төрөөбүт тылы-нан сайдар.

Х х х

Саха тыла—баай тыл. Саха тылыгар киһи анатомия-тыгар сыманнаах тыллар саһа-лар өбүтэлэре тюрк уонна мон-гол тылларынан саһара сылды-ыттарынан, онуоха тылларын ба-һыйар өттө тюрк тылыттан тө-рүттээгин өссө төгүл биһэртэтэл-лэр. (Билсирһээххэ сөп: Дм. Га-врийев, «Саха тылыгар киһи анатомиятыгар сыманнаах тыл-лар» (тюрк уонна монгол тыллы-риттан хаһыалар). Дипломнай үлэ, 1972 с., 103 страницалаах).

Саха тылын төрдүн-уһун ту-һунан үөрэтин иһиникитин төркө-логияда уонна монголистикада си-тэ-хөтө сырдатылла илик бопу-руостар кистэлэһини арыһар көс-киллээх.

Дм. ГАВРИЛЬЕВ.

БИҢИЭННЭРЭ—УНУСТЭР

Урут суруйбуһуһут курдук агитбригадалар үлэ-лэрин республикатааһы көрүүтэ биһиги оройуом-мутуттан уон киһилээх коллектив кыттан эриг-лэн кэллэ.

Көрүү Хитас сэлэһиниэттэргэ от ыһын 12—13 күннэртэр буолбүт. Биһиэннэриттэн концербыт сөрөх нүөмэрдэрин, К. С. Постников любитель-скай гиттиһин, эһиөөх хаһматы өрдүк биһирээ-биттэр. Концерги утуутал Николай Саввин, культура үлэһиттэрэ Елена Иванова уонна Фе-вронья Готовцева ырыалары, Александра Попо-ва уонна Гаврил Скрябин үтүкүүдэрэ, Исидор Иванов кырымлаада оһиньооһуна, Мария Ники-тина чабырдаа түмүк концерт программатыгар кылаэриллибиттэр. Онон ити концерга көрүүтэ кыттыбыт коллективтардааһар самай элбэх—эһис нүөмэр биһиэннэриттэн кылаэриллибит.

Уопсай түмүккэ республикатааһы бу көрүүтэ сөгтө коллектив кыттыбытыттан бастаһы иһэ-тин оройуоннааһы культура дьизэлэрин коллекти-тариттан Майтааһы Культура дьизэтин Мана-Хаһадаһа агитбригадатын коллективна ылыт. Ик-киһи Нам, үсүһү биһиэннэрэ уоһаа Алдан куо-

рат ылыттар. Көрүүтэ куораттартан Алдан сово-торун кыттыбыт. Оттон тым сиринээри культу-ра дьизэлэриттан Верхоянскай оройуоннааһы Сак-кырылар Культуранан дьизэтин агитбригадата бастаабыт.

Онон Чита куоракка буолар Россиятааһы эи-нэһинай көрүүтэ мөһгөлөр уонна саккырылардар барар быраабы ылыттар. Биһиэннэриттэн агит-бригада сэлэйээччылэ Петр Павлов уонна бастыһы телерооччу Исидор Иванов ити көрүүтэ кыттарга барсыбыттар.

Биһиги агитбригадабыт үһүс степеннээх ди-пломунан наһараадалаһыт. Биирдиклээн төлө-рооччулартан Елена Иванова, Исидор Иванов бастаһы, Февронья Готовцева, Николай Саввин иккис, Александра Попова, Гаврил Скрябин, үһүс степеннээх дипломнарынан наһараадала-һыттар.

С. ЗВЕРСТОВ.

Редактор А. Е. ЧИЧИГИНАРОВ.